

Justyna KOBUS

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Nazwy larwy motyla w języku mieszkańców wielkopolskich wsi¹

W artykule zostały omówione nazwy larwy motyla używane przez mieszkańców Wielkopolski na przestrzeni ostatnich stu lat. Podstawą materiałową są poświadczenia z kartoteki Adama Tomaszewskiego (l. 30. XX w.), *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski* (l. 70./80. XX w.) oraz współczesne eksploracje terenowe (nagrania po 2000 r. – WSR). Autorka wyekscerpowwała kilka różnych nazw, które zaliczyła do trzech grup semantycznych w zależności od precyzji znaczenia zawartego w źródłach. W tekście zostały zawarte fragmenty współczesnych eksploracji, a także uwagi historycznojęzykowe i etymologiczne. Wnioski dotyczą zmiany statusu niektórych nazw larwy motyla – przejście z języka naukowego do dialektu, dominacja nazw ogólnopolskich, znikoma tendencja do specyfikacji nazw.

Słowa kluczowe: dialekt, semantyka, larwa motyla, Wielkopolska.

¹ Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą «Narodowy Program Rozwoju Humanistyki» w latach 2018–2023, nr projektu 0060/NPRH7/11/86/2018, kwota 787 831.

O ile motyle zapylające kwiaty na łąkach i w ogrodach potrafią zachwyć swym urokiem, o tyle ich postaci larwalne nie budzą tyle entuzjazmu, szczególnie wśród ogrodników i plantatorów.

Badania nad nazwami przyrodniczymi w języku mieszkańców wsi wykazały, że ludzie są skłonni nazywać jedynie te gatunki roślin i zwierząt, które wchodzi z nimi w bezpośrednie relacje, przy czym nomenklatura jest często daleka od naukowych faktów (por. Pelcowa, 2015, s. 551–568; Tokarski, 1993, s. 335–362; Warchoń, 1993, s. 319–362). Na materiałach wielkopolskich relację tę wykazałam opisując nazwy ptaków (Kobus, 2023b) i motyli (Kobus, 2023a) występujące w trzech grupach źródeł dialektologicznych, obejmujących okres od lat trzydziestych XX w. po współczesność.

W niniejszym artykule omówię nazwy larwy motyla – przeanalizuję sposób nazywania gąsienic, które często szkodzą uprawianym roślinom lub są o takie działanie posądzone. Właściciele upraw muszą poświęcić sporo uwagi zwalczaniu szkodników, co w świetle dotychczasowych obserwacji dialektologicznych, pozwala spodziewać się w tym mikropolu tematycznym nazw przynajmniej regionalnych, jeśli nie gwarowych, a na pewno ich różnorodności.

Podjęta przeze mnie tematyka nie jest szeroko opisywana w literaturze gwarowej. Tylko niektóre dostępne atlasy dialektologiczne poświadczają nazwę *gąsienica*, rzadziej *liszka*, i synonimy: AJŚ-IV (m. 596. *Gąsienica*), AWK-IV (m. 506. *Gąsienica*), AG-I (m. 88. *Gąsienica*), AS-III (m. 283. *Gąsienica*), MAGP-VII (m. 301. *Gąsienica* i synonimy), AJPP (m. 229. *Gąsienice* (ewent. sg.)), AL-II (m. 21. *Gąsienica* na liściach kapusty), AL-III (m. 52. *Gąsienica* na liściach kapusty), AJK-II (m. 97. *Liszka*; rupa ‘*gąsienica*’)². Nazwy gąsienic można także znaleźć w słownikach gwarowych, m. in.: SGP PAN, SGL, SGŚ, SGOW, SGM.

Przy braku opracowań dialektalnych, warto sięgnąć do dawnej literatury zoologicznej oraz współczesnych prac językoznawczych odwołujących się do materiałów historyczno-językowych (np. Maciołek, 2012; Maciołek, 2014, s. 20–36). Niektóre nazwy larwy motyla mają bowiem stary rodowód i obecne są w polszczyźnie od stuleci. Przykładowo *gąsienica* pojawiła się już w tekstach XV-wiecznych (zob. Maciołek, 2014, s. 20). Nazwy *gąsienicy* zwanej *liszką* lub *wąsionką* odnaleźć można w dziełach XIX-wiecznych zoologów: „W ogólności, owady przechodzą trzy dobrze odznaczone stany w swem życiu; to jest: *gąsienicy* czyli *liszki* albo *wąsionki*, *poczwarki* czyli *pupki* i *stan doskonały*” (np. Pisulewski, 1852, s. 248). Niestety, dzieła te koncentrują się na nazwach naukowych, względnie ogólnopolskich, a nie ludowych.

Dla badań dialektologicznych Wielkopolski istotne są nazwy zarejestrowane przez Adama Tomaszewskiego (l. 30. XX w.), funkcjonujące w postaci

² Ekscerpcja na podstawie (Reichan & Woźniak, 2004).

kartoteki (AT), dane z *Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski* (AJKLW)³ oraz poświadczenia współczesne (WSR)⁴. W ramach ostatnich wymienionych źródeł odwoływać się będę do materiałów pozyskanych w ramach projektów edukacyjnych i opublikowanych w serii WSR⁵, głównie zaś z okolic Pobiedzisk (pow. poznański, badania terenowe skoncentrowane wokół tematu PRZYRODA odbyły się w latach 2021–2022 – WSR-Pob-2), ewentualnie do innych materiałów zdeponowanych w fonotece Pracowni Dialektologicznej UAM i zasobów własnych.

W artykule przyjrzę się następującym nazwom larwy motyla zarejestrowanym w Wielkopolsce: *gąsienica, wąsiona, gąsiona, larwa, kapuśnica, ćota, kobus, robak*.

W tym miejscu konieczna jest uwaga dotycząca wyrazu *glizda / glista* w znaczeniu ‘larwa motyla’. W dotychczas zebranych materiałach nie znalazłam tej nazwy w interesującym nas tu znaczeniu, ale z pewnością wyraz ten znajduje się w jego polu konotacyjnym. Świadczą o tym odpowiedzi twierdzące naszych informatorów na pytanie zawierające w opisie larwy motyla sformułowanie *glizda*, np. w rozmowie z informatorkami z Wagowa⁶:

Motyl się lęgnie z czego? Co tu jest na zdjęciu [fotografia przedstawia kosmatą larwę motyla]?

SzJ: *larwa ...*

AnZ: *goⁿsienica ...*

A wąsiona co to?

SzJ: *to woⁿsióna ... woⁿsióna ...*

AnZ: *woⁿsiona ...*

To motyle powstają z wąsiony?

SzJ: *a może ... nie wiem ...*

---

³ Materiały, które roboczo nazywam danymi z okresu atlasowego (AJKLW), to nie tylko mapy i komentarze do atlasu, ale także inne materiały Z. Sobierajskiego i pracowników związanych z Zakładem Dialektologii Polskiej UAM z lat 70.–80. XX w. (nie wszystkie materiały bowiem zostały opracowane w postaci map).

⁴ Materiał pozyskiwany jest i transkrybowany zgodnie z zasadą przyjętą w Pracowni Dialektologicznej UAM: rozmowy z informatorami odbywają się na podstawie kwestionariusza-przewodnika do rozmowy, transkrypcja w zapisie uproszczonym, niefonetycznym. Informatorzy zróżnicowani pod względem wieku, płci i wykształcenia.

⁵ Seria Wielkopolskie Słowniki Regionalne powstaje dzięki współpracy dialektologów i środowiska lokalnego; najczęstszą formą współpracy są projekty edukacyjne realizowane ze szkołami.

⁶ [SzJ] – kobieta ur. 1953 r. oraz [AnZ] – kobieta ur. 1952 r., obydwie informatorki są mieszkankami Wagowa (gm. Pobiedziska, pow. Poznań); nagranie: 2021 r.; eksplorator: Justyna Kobus.

A to taka glista ta *wąsiona*?

AnZ: *tak ...*

SzJ: *no ... wo"sióna ona sie tak wció"ga po tym ...*

A *wąsiona* może nie mieć klaczków?

SzJ: *tyż ... tyż ...*

AnZ: *też so^m takie gładkie ...*

W powyższym przykładzie informatorki spontanicznie podały nazwy *larwa*, *go"sienica*, poświadczając też – po pytaniu zadany wprost o nazwę – wyraz *wo"siona*. Wyraz *glizda*, pochodzący od eksploratora, był dla informaterek zrozumiały w kontekście rozmowy, zatem można zakładać, że jest to nazwa hipotetycznie występująca w znaczeniu ‘larwa motyla’, pod warunkiem, że pytanie zostanie inaczej sformułowane lub próba badawcza będzie liczniejsza. Z uwagi na fakt, że w całej analizowanej bazie źródłowej *glizda* ‘larwa motyla’ nie pojawiła się spontanicznie u żadnej z badanych osób, w tym artykule zostanie ona pominięta.

Przejdźmy zatem do materiałów będących przedmiotem analizy. Aby łatwiej było się zorientować w dostępnych danych, przedstawiam je w formie tabeli (zob. Tabela 1).

Tabela 1.

Nazwy larwy motyla w wielkopolskich materiałach dialektologicznych

Nazwa	Znaczenie	Źródło		
		AT	AJKLW	WSR
<i>go"sienica</i>	1. ‘larwa motyla’	+	–	+
<i>wo"siona</i>	1. ‘larwa motyla’ 2. ‘podłużny robak’ 3. ‘glista na kalafiorze’ 4. ‘pędrak’	+	+	+
<i>go"siona</i>	1. ‘larwa motyla’	–	–	+
<i>kapuśnica</i>	1. ‘larwa bielinka kapustnika’	–	–	+
<i>larwa</i>	1. ‘larwa motyla’ 2. ‘larwa muchy’	–	–	+
<i>kobus / kobuś / ko- buch</i>	1. ‘larwa’ 2. ‘larwa chruścika’	+	–	–
<i>ć"ota</i>	1. ‘larwa’	+	–	–

robak / robok / r"obok	1. 'owad'	–	–	+
	2. 'mszyce'			
	3. 'wołek zbożowy'			
	4. 'wszy u kur'			
	5. 'larwa motyla'			
	6. 'wąsiona'			
	7. 'pędrak'			
	8. 'dżdżownica'			
	9. 'szczypawa, glista'			
	10. 'pasożyt wątroby u kur'			
	11. 'pasożyt gołębi, kręciek'			
	12. 'pasożyt kotów, np. pchła'			
	13. 'szkodniki upraw, podgryzające korzenie, np. marchwi'			

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. zawiera nazwy, które – z uwagi na liczne warianty fonetyczne zarejestrowane w materiałach dawnych (AT, AJKLW) – wynotowałam w maksymalnie trzech najczęściej występujących wariantach (w zapisie uproszczonym). W kolumnie drugiej wymieniłam odnotowane w źródłach znaczenia, w jakich zapisano poszczególne nazwy, a w pozostałych kolumnach zasygnalizowałam poświadczenia pozytywne (+) i brak poświadczeń (–) w danej grupie źródeł.

Zestaw ujętych w tabeli nazw można podzielić na trzy grupy semantyczne: 1. oznaczające wyłącznie nazwę larwy motyla – najbardziej precyzyjne (zwykle tylko 1 znaczenie), 2. oznaczające larwę w ogóle – średni poziom precyzji (zwykle 2 znaczenia), 3. oznaczające zarówno larwę motyla, jak i inne stworzenia z różnych względów z nią kojarzone (wiele znaczeń). Przyjrzyjmy się zatem bliżej poszczególnym określeniom.

Do nazw bezsprzecznie oznaczających larwę motyla należą *go"sienica* i *go"siona* – obydwie w znaczeniu 'larwa motyla' oraz *kapuśnica* 'larwa bielinka kapustnika (*Pieris brassicae*)' lub 'larwa bielinka rzepnika (*Pieris rapae*)'. W źródłach współczesnych występują wszystkie trzy wyrazy. W materiałach AJKLW podanych nazw nie ma, co nie oznacza, że informatorzy ich nie znali – po prostu eksploratorzy nie pytali o nie. Natomiast w kartotece AT znajdują się poświadczenia dla *go"sienicy* 'larwy motyla'.

Nazwa *gąsienica* – jak zauważa Marcin Maciołek – ma korzenie prasłowiańskie i związana była z wyglądem:

Wyraz ten pierwotnie oznaczał 'włochatą, kudłatą, kosmatą (larwę owadów)', co istotnie zwraca uwagę w przypadku wielu gąsienic, które zapewne ze względu na owo gęste, puszyste owłosienie oraz długie

i wąskie ciało przypominające lisa (lisi ogon) nazywane są również *liszkami* (Maciołek, 2014, s. 21].

W materiałach wielkopolskich nie natknęłam się dotychczas na poświadczenie chociażby zbliżone do *liszki*, mimo że nazwa ta została odnotowana w materiałach dialektalnych z innych regionów Polski (m. in. MAGP-VII, m. 301. *Gąsienica* i synonimy; AJK-II, m. 97. *Liszka*; rupa ‘*gąsienica*’; SGL; SGŚ; SGOW; SGM).

Gąsiona natomiast to stara forma z nagłosowym *g-* w miejsce *w-* (zob. Budziszewska, 1965, s. 153–154; Maciołek, 2014, s. 21–22). Według M. Maciołka:

Być może pewną rolę w ukształtowaniu się postaci brzmieniowej z nagłosowym *g* odegrała także etymologia ludowa: skojarzenie ze słowem *gąsъ ≥ pol. *gęś*. Warto przypomnieć, że w XVI stuleciu, jak zaświadcza *Dictionarius Ioannis Murellii variarum rerum* (1526), *gąsienicę* nazywano *gąską* (za: J. Rostafiński 1900: 328, nr 10535); tak też jest do dziś w niektórych dialektach polskich (zob. J. Karłowicz 1901: 71; R. Zawiliński 1880: 228). Taki kierunek rozważań bliski jest Andrzejowi Bańkowskiemu, który słowo *gąsienica* wywodzi od psł. *gōsěnica o znaczeniu ‘*gęsia szyjka, małe stworzonko podobne do gęsiej szyi*’ i tłumaczy następująco: „Każda *gąsienica* w ruchu, wyginając się w pałąk, podobna jest do długiej a wygiętej *gęsiej szyi*” (A. Bańkowski 2000: 415) (Maciołek, 2014, s. 23).

Formę *gąsiona* wraz ze zdrobnieniem *gąsionka* – obydwa w znaczeniu ‘*gąsienica*’ – notuje SGP PAN głównie na Śląsku. Z zawartych w artykułach hasłowych cytatów wynika, że nazwa dotyczy *gąsienicy motyla z rodziny bielinkowatych*.

W świetle powyższych danych zastanawia nieco fakt, że *goⁿsiona* – jedna z najstarszych form nazwy *gąsienica* – została poświadczona w materiałach WSR, a nie starszych, chociażby brak u AT (więcej zob. niżej – *wąsiona*). Czy prawdopodobne jest więc, że informatorka dokonała kontaminacji dwóch znanych jej współcześnie nazw, czyli *goⁿsienicy* i *woⁿsiony*, uzyskując tym samym *goⁿsione*, czy raczej mamy tu do czynienia z kontynuacją dawnej tradycji zoonimicznej?

BaD⁷: *goⁿsiona* (!) to jest taka która żeruje na też ... na kapustach ... na liściach drzew ... na tych to jest taka kolorowa i ma bardzo dużo nóżków i to sie nazywa *goⁿsienice* ... jest takim meszkiem pokryta ...

⁷ [BaD] – kobieta, ur. 1954 r., mieszkanka Polskiej Wsi (gm. Kłecko, pow. Gniezno); nagranie: 2022 r.; eksplorator: Krystyna Wilkosz.

Wszelkie wątpliwości w tym zakresie mogłyby rozwiać szczegółowe, szeroko zakrojone badania lub ponowne odpytanie tejże informatorki celem sprawdzenia okazjonalnego użycia wyrazu.

Kolejna nazwa *kapuśnica* to określenie szczegółowe, oznaczające larwę motyla konkretnego gatunku – tu: bielinka kapustnika lub bielinka rzepnika (obydwa motyle składają jaja na roślinach kapustnych; ich larwy różnią się wyglądem, choć preferują jednakowe rośliny):

Jakie są znane motyle latające w okolicy?

BaD: *bielaki ... takie białe so^m ... nie ... i później te kolorowe ... te białe to kapustniki tak zwane ...*

A no właśnie ...

BaD: *no ...*

Kapuśniki ... i one są szkodliwe?

BaD: *tak ... na kapuste siadają^m znoszą^m jaja i tam się robio^m go^m sienice larwy i wyżerają^m liście kapusty które wygloⁿda jak ... podziurkowane liście od kapusty to właśnie so^m zrobione przez te ... przez te kapuśnice ... motyle ... te larwy ... zjadane te liście ... i tak so^m podziurkowane te liście ...*

Żarłoczny charakter larw z rodziny bielinkowatych sprawił, że ich obecność pośród upraw musi się spotkać z aktywną postawą gospodarzy, co zarazem uruchamia potrzebę nazwania szkodnika (podobnie dzieje się z nazywaniem dorosłych motyli – często nazwę otrzymują te, które sprowadzają na uprawy nieszczęście w postaci larw (zob. Kobus, 2023a)).

W drugiej grupie nazw znajdują się: *larwa*, *kobus* / *kobuś* / *kobuch*, *ć^uota* oznaczające w naszych materiałach ogólnie ‘larwę’ (*larwa*, *ć^uota*), względnie ‘larwę chruścika (*Trichoptera*)’ (*kobus* / *kobuś* / *kobuch*), owada przypominającego wyglądem motyla.

Nazwy *kobus* / *kobuś* / *kobuch* widnieją wyłącznie w kartotece AT, gdzie w większości notacji oznaczają ‘larwę chruścika’ i jako takie nie podlegają analizie w tym artykule. Jednakże są tam także zapisy ze znaczeniem ogólnym ‘larwa’, co rodzi pytanie o zakres znaczeniowy wyrazu (możliwe, że nadal dotyczy chruścika, a być może gąsienic innych gatunków). Podobna sytuacja dotyczy *ć^uoty*, przy której w kartotece AT podano znaczenie dość ogólne ‘larwa’; można się tu zastanawiać, czy chodzi o larwę w ogóle, czy może także o larwę motyla, nazywanego w Wielkopolsce m. in. *ciotą* (częściej w znaczeniu ‘ćma’, niż ‘motyl dzienny’). Możliwe więc, że nazwa *ć^uota* oznacza larwę motyla chociaż wątpliwość tę trudno na tym etapie jednoznacznie rozstrzygnąć.

Najmniej problematyczny w powyższym zestawieniu wydaje się wyraz *larwa*, który – jako określenie stadium rozwojowego motyla – pojawia się w takiej formie jedynie w materiałach współczesnych (WSR), np.:

Jak się mówi na robaki wylęgające się z jaj motyli?⁸

HaB: *larwy ... nie ...*

Co to jest wążsiona?

HaB: *no to ta jes ta woⁿsiona właśnie ...*

Jak się mówi na robaki wylęgające się z jaj motyli?⁹

KoT: *larwy ...*

Co to jest wążsiona?

KoT: *o ... larwy czyli woⁿsiony też z tego ... tak sie mówiło ...*

Wążsiona? Coś takiego jest?¹⁰

TeM: *woⁿsiona ... o! ... to woⁿsiona i goⁿsienica to jez mniej wieⁿcej to samo ...*

TeG: *to samo ...*

TeM: *tylko że ... bardziej tak oblepiała ... so^m tutaj takie ... u nos goⁿ-sienice sie wy... to so^m też właśnie ... z tego powstajo^m motyle ...*

Z powyższych cytatów wynika, że nazwa *larwa* jest synonimem z *gąsienicą* i *wążsioną*. Pierwsza została omówiona wyżej, przyjrzyjmy się zatem nazwie drugiej.

Wążsiona oraz *robak* / *robok* / *r^uobok* tworzą trzecią grupę nazw – są to wyrazy wieloznaczne i oznaczają zarówno larwę motyla, jak i larwy innych owadów, a nawet zupełnie odrębne organizmy, jak np. dżdżownicę czy pasozyty wewnętrzne zwierząt. Z uwagi na tak szeroką semantykę, nie powinien dziwić fakt, że poświadczono są we wszystkich źródłach.

W znaczeniu ‘larwa motyla’ *wążsiona* została zanotowana w AT (‘gąsienica’) i WSR¹¹, natomiast *robak* ‘larwa motyla’ – tylko w WSR¹² (‘wążsiona’). Głębsza analiza wykazuje, że larwa motyla jest nazywana przez mieszkańców Wielkopolski najczęściej *wążsioną*. To nazwa stara i funkcjonująca w wielu krajach słowiańskich. Jak podaje Wanda Budziszewska:

Jeżeli za pierwotną przyjmiemy postać *(v)q̄sēna [...], to stan najbardziej archaiczny zachował się do chwili obecnej w dial. wlkp.,

---

⁸ [HaB] – kobieta, ur. 1968 r., mieszkanka Pobiedzisk (gm. Pobiedziska, pow. Poznań); nagranie: 2019 r.; eksplorator: Justyna Kobus.

⁹ [KoT] – kobieta ur. 1964 r., mieszkanka Bocińca (gm. Pobiedziska, pow. Poznań); nagranie: 2022 r.; eksplorator: Jan Michalak.

¹⁰ [TeM] – mężczyzna ur. 1961 r., mieszkaniec Charbowa (gm. Kłęcko, pow. Gniezno); [TeG] – kobieta, ur. 1961 r., mieszkanka Charbowa; nagranie: 2020 r.; eksplorator: Krystyna Wilkosz.

¹¹ Zarówno WSR-Pob, jak i WSR-Kłc.

¹² Tylko w WSR-Kłc.

na Kaszubach oraz częściowo w bliższych językach ruskich, a także w słowen. i błg. (Budziszewska, 1956, s. 153).

Z kolei z MAGP-VII (m. 301.) dowiadujemy się, że:

Wyraz *gąsienica* i pokrewne występuje na zwartym obszarze Śląska, Małopolski, zwłaszcza południowej, z Lubelszczyzną i w dawnych punktach wschodnich oraz w Augustowskim i Suwalskim. *Wąsienica* i pokrewne – w Wielkopolsce z przyległym do niej obszarem wielunsko-sieradzkim oraz na Pomorzu lewobrzeżnym z Kaszubami; sporadycznie na Śląsku północnym i w Małopolsce środkowo-wschodniej. W powiatach bytowskim [Kaszuby – J. K.], czarnkowskim, konińskim, ostrowskim (Wielkopolska) i biłgorajskim [Lubelszczyzna – J. K.] pojawiają się realizacje typu *wąsiona*, *wąsionka*, *wąsielnik*, które można interpretować jako formy z labializacją bądź też jako formy adideowane do wyrazu *włos* (MAGP-VII, cz. 2, s. 9).

Wygląda na to, że w materiałach krakowskich to nie licznie poświadczana w analizowanych źródłach *wąsiona* była nazwą typowo wielkopolską, a *wąsienica*, która jednak nie występuje w bazie źródłowej branej pod uwagę w tym artykule. *Wąsiona* na mapach MAGP obejmuje swym zasięgiem rozrzucone tereny – południowo-wschodnią (pow. ostrowski i koniński) i północno-zachodnią (pow. czarnkowski) część regionu. Tymczasem z materiałów AT wynika, że nazwa *wąsiona* była powszechnie znana w całej Wielkopolsce już na początku XX w. (kartoteka zawiera poświadczenia dla wyrazu *wąsiona* z dawnych powiatów: gnieźnieńskiego, kaliskiego, konińskiego, koźmińskiego, krotoszyńskiego, mogileńskiego, obornickiego, ostrowskiego, poznańskiego, słupeckiego, strzelnieńskiego, szamotulskiego, szubińskiego, śmigielskiego, średzkiego, śremskiego, tureckiego, wągrowieckiego, wrzesińskiego, żnińskiego).

Co więcej, dziś także jest to wyraz powszechnie znany w regionie, poświadczony zarazem w najnowszych badaniach WSR w środkowej Wielkopolsce. Rozbieżność między materiałami MAGP oraz AT jest więc zastanawiająca i nie wiadomo, z czego wynika (wszak dane językowe dostarczali poznańscy badacze gwar, np. Monika Gruchmanowa i Zygmunt Zagórski) – najbardziej prawdopodobną przyczyną jest rzadka siatka punktów badawczych MAGP w Wielkopolsce oraz nieliczni informatorzy.

Wróćmy do analizy ostatniej nazwy – *robak*. Jest to wyraz o niezwykle rozbudowanej semantyce. Wydaje się, że to słowo-wytrych, pozwalające określić dowolne, niewielkie zwierzę, najczęściej kojarzone ze światem owadów. Niemniej jednak *robak* to nie tylko insekt, bo – jak pokazuje wyekscerpowany materiał – można tak nazwać pierścienice, obleńce, wieloszczety i inne

stworzenia¹³. Nazwa *robak* jest na tyle ogólna, że znaczenie ‘larwa motyla’ należy uznać za rzadkie (tym bardziej, że pewne co do znaczenia są tu tylko współczesne poświadczenia).

Nazwy larwy motyla należą do leksyki o wysokim stopniu zróżnicowania. Znajdziemy tu zarówno nazwy niebudzące wątpliwości semantycznych, jak i pozostawiające margines niejednoznaczności i wieloznaczności. Wiele wątpliwości interpretacyjnych generują materiały najstarsze (AT), głównie z powodu braku kontekstowych przykładów użycia i bardzo uogólnionych, często jednowyrazowych objaśnień.

Zestaw nazw obsługujących omawiane znaczenie wydaje się być zamknięty. Pomysłowość informatorów w nomenklaturze ‘larwy motyla’ wyczerpuje się w powyższym zestawieniu wyrazów, z których większość jest żywotna (z wyjątkiem *kobus / kobuch / kobuś* oraz *ć^uota*). Wydaje się, że wśród wymienionych określeń będzie dochodziło do uogólniania, aniżeli specyfikacji nazw, o czym świadczy niewielka tylko liczba nazw gatunkowych w materiałach współczesnych (*kapuśnica*). Niektóre aktualnie pozyskane wyrazy były niegdyś określeniami stosowanymi w tekstach naukowych z zakresu zoologii, dziś natomiast zyskały charakter regionalny, względnie gwarowy, np. *wąsiona*, *gąsiona*. Pozostałe omówione wyżej nazwy to już określenia ze współczesnego języka ogólnego.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- AG-I – Zagórski, Z., Sieradzki, A., & Grzelakowa E. (1992). *Mały atlas językowy województwa gorzowskiego* (T. 1). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- AJK-II – Stieber, Z. (1966). *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (T. 4). Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwa PAN.
- AJKLW-II – Sobierajski, Z., & Burszta, J. (Red.). (1979). *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski* (T. 2). Wydawnictwo PAN.
- AJPP – Małecki, M., & Nitsch, K. (1934). *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*. Polska Akademia Umiejętności.
- AJŚ-IV – Zaręba, A. (1974). *Atlas językowy Śląska* (T. 4). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- AL-II – Pelcowa, H. (1994). *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- AL-III – Pelcowa, H. (2001). *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

---

¹³ Nazwy zwierząt o ciałach obłych – larw, owadów, glist i in. – będą przedmiotem analizy w osobnym artykule.

- AS-III – Sobierajski, Z. (1973). *Atlas gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji* (T. 3). Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- AT – *Kartoteka Adama Tomaszewskiego*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- AWK-IV – Dejna, K. (1965). *Atlas gwarowy województwa kieleckiego* (Z. 4). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- MAGP-VII – Karaś, M., & Stamirowska Z. (Red.). (1964). *Mały atlas gwar polskich* (T. 7). Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwa PAN.
- SGŚ – Wyderka, B. (Red.). (2020). *Słownik gwar śląskich* (T. 17). Instytut Śląski.
- SGL – Pelcowa, H. (2015). *Słownik gwar Lubelszczyzny* (T. III). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- SGOW – Perzowa, H., & Kołodziejczykowa, D. (2002). *Słownik Ostródzkiego, Warmii i Mazur* (T. 4). Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- SGM – Wronicz, J. (2016). *Słownik gwar małopolskich* (T. 1). Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- SGP PAN – Okoniowa, J. (Red.). (2012). *Słownik gwar polskich* (T. 8). Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- WSR-Pob-2 – Kobus, J., & Migdałek, A. (Red.). (2023). *Słownik języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Przyroda*. Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- WSR-K1c – Kobus, J., & Wilkosz, K. (Red.). *Słownik języka mieszkańców okolic Klecka. Praca na roli i w gospodarstwie*. Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne” [w druku].

Literatura

- Budziszewska, W. (1965). *Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwa PAN.
- Kobus, J. (2023a). Nazwy motyli w mowie mieszkańców wielkopolskich wsi. *Gwary Dziś*, 16 [w druku].
- Kobus, J. (2023b). Nazwy ptaków dziko żyjących w dawnych i współczesnych materiałach dialektologicznych z Wielkopolski. *Poradnik Językowy*, 7(806), 17–30.
- Maciołek, M. (2012). *Kształtowanie się nazw owadów w języku polskim. Procesy nominacyjne a językowy obraz świata* [Niepublikowana rozprawa doktorska]. Uniwersytet Śląski.
- Maciołek, M. (2014). Nazwy larw owadów – etymologia i rozwój w języku polskim. W K. Lisczyk-Kubina, & M. Maciołek (Red.), *Granice w języku – język w granicach* (ss. 20–36). Szkoła Języka i Kultury Polskiej UŚ. https://www.postscriptum.us.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/bps2014_4_3.pdf
- Pelcowa, H. (2015). Nazwa i desygnat w zmieniającej się rzeczywistości wiejskiej. W U. Sokółska (Red.), *Odkrywanie słowa – historia i współczesność* (ss. 551–568). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Pisulewski, S. (1852). *Zoologia krótko zebrana czyli opisanie najważniejszych z działu zwierząt stworzeń, tak pod względem korzyści, jako i szkód które zrzadzają*. W Drukarni S. Orgelbranda.

- Reichan, J., & Woźniak, K. (2004). *Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne*. Wydawnictwo LEXIS.
- Tokarski, R. (1993). Słownictwo jako interpretacja świata. W J. Bartmiński (Red.), *Współczesny język polski* (ss. 335–362). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego „Wiedza o Kulturze”.
- Warchoń, S. (1993). Systemy zoonimiczne w gwarach mieszanych i przejściowych wschodniej Lubelszczyzny. W S. Warchoń (Red.), *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych* (ss. 319–362). Spółka „Beta”.

The Names of Butterfly Larvae in the Speech of Inhabitants in Greater Poland

The article discusses the names of butterfly larvae used by the inhabitants of Greater Poland over the last hundred years. The material is based on certificates from the file of A. Tomaszewski (1930s 20th century), „The Atlas of the Language and Folk Culture of Greater Poland” (1970s/80s of the 20th century) and contemporary field explorations (recordings after 2000). The author selected several different names, which she classified into three semantic groups depending on the precision of the meaning contained in the sources. The text includes fragments of contemporary explorations, as well as historical, linguistic and etymological remarks. The conclusions concern the change in the status of some names of the butterfly larvae – the transition from a scientific language to a dialect, the dominance of nationwide names, minimal tendency to specify names.

Keywords: dialect, semantics, butterfly larvae, Greater Poland.